

Saarde Sõnumid

Nr 4 (74) Reede, 3. august 2007

Hind 5 kr

Saarde valla laste Ilmapuu

*Puu on puude kõrgune, muru murumadal,
õnn on õnesuurune, selg on seljataga.
Valu on mäekõrgune, usk tas murumadal,
kui me lõpuks virgume, hing on vait ja vaga.
Kui me lõpuks virgume, puu on murumadal,
muru puude kõrgune, kinni kasvand rada.
Siis näib õnn mäekõrgune, valu murumadal,
kui me lõpuks virgume, kõik on seljataga.*

PUU ON PUUDE KÕRGUNE laulis meie oma Liisi tantsu- ja laululaste südamesse Heiki Vilepi imelise sõnad ja Indrek Kalda imelise meloodia ning igatsuse tunda veelkord ja veelkord suureks olemise tunnet.

25. juuni hommik koolimaja õuel oli laste rõõmsat sädinat täis. Kas jälle kooli? Ei, ei! Hoopis tantsupeole! **Eve Sinijärv, Margit Schmidt ja Eha Smolina** alustasid sõitu pealinna poole, kaasas 72 rahvatantsijat, 24 võimlejat ja saatjad õpetajad ning lapsevanemad. Lõunaks jõuti majutuspaika Gustav Adolfi Gümnaasiumis ja õhtupoolik leidis kõiki usinasti harjutamas Tallinna erinevatel staadionitel. Eks vist ainult asjaosalised teavad, kuidas nad esimesel proovil mitte millestki aru ei saanud. Mida aeg edasi, seda selgemaks tantsud said, lavastajate vahvad mõtted jõudsid päralt ja kõige väiksemate laste saatjatelgi natukene kergem hingata oli.

Kolmapäeva hommikul alustas peoks ettevalmistusi tegema vihm ja pesi pealinna tänavaid suure hoolega. Tantsulastele kuulutati välja prii hommik. Poisid istusid ööbimiskoha välisukse juurde "teretoimkonda", tüdrukud leidsid tänavanurgalt pirukapoe. Väike taskuraha oli vaja ju kuidagi ära kulutada. Vihma töö oli kiire ja korralik, õhtu-

poolikul lubas ta juba Kalevi staadionil harjutamist jätkata. Kõige tüütum päev oli selle nädala jooksul neljapäev. Ligi 8000 tantsija-võimleja liikumine murule ja murult ära nii, et pealtvaatajal oleks ilus vaadata, võttis aega. Gümnaasiumi segarühma Erki muigas "eriti pingelise" päeva kokkuvõtteks, sest nemad pidid seisma, treppidest alla vantsima, seisma ja tagasi üles rühkima. Ja nii mitmeid kordi, kuni tantsujuhid rahule jäid. Juba järgmisel päeval toimus ju peaproov-etendus ja esimene kontsert.

Reedel asusid Tallinna poole teele lauluõpetajad Maire Talts ja Esta Kivisild, kaasas mudilaste-, laste- ja segakooride lauljad ning nende saatjad. Esmalt seati sammud Kalevi staadionile tantsupeo etendus vaatama ja siis laulukare alla proovi.

X noorte laulu- ja tantsupidu "Ilmapuu lävel" kuulutati avatuks 29. juulil. Maakondade esindajate poolt kohalekantud hõguvad söed suutasid tule kodukolde. Suvi oli kätte jõudnud, ema küpsetas pliidil pannkooki ja lapsed lustisid õues. Õpetaja saatis nad heade sõnadega vaheajale. Headust ja armastust otsima ning puhkama!

Kõik see, mida üle aasta oli õpitud, ette näidatud, parandatud, lihvitud, sai nüüd publiku vaimustatud aplausi osaliseks. Pidu oli noortepärane, lustiga esitatud ja uuesti-

tegemisele kutsuv. Tantsupeol plaksutati efektsete tantsu- ja lõbusate liikumiste peale. Fantastiliselt tublid laste saatjad jõudsid ikka veel korraldada, lohutada, seletada. Väsimus ja väikesed apardused olid unustamisele määratud.

Ausalt öeldes oli äärmiselt uhke tunne marssida rongkäigu koos umbes 180 Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi õpilasega. Võisime ainult oletada, missuguste riikide lastele näidatakse pilte sellest peost ja rongkäigust. Kaamerasurin ja pildisähvatused olid pidevateks saatjateks, lisaks hõisked ja tervitushüüded. 35000 pidulist jõudsid lauluväljakule ja tantsupeolt kaasatoodud tuli süttis tuletonnis. Laulu nüüd lähevad...

Ja laulu läksid. Suured ühendkoorid vaheldusid väik-

semate liigikooridega, pealtvaatajad laulsid tuttavaid laule kaasa, hingeliigutavate laulude ajal neelatasid kõik pisaraid. Lauluõpetaja rääkis hiljem, missuguse murega südames ta oma mudilaskoori lapsed selle suure massi sisse esinema saatis. Kas leiab ikka pärast kõik üles? Kõik laabus tänu sõnakuulelikele lastele ja tublidele juhendajatele. Pühapäeva õhtul alustasid bussid tagasisõitu koju. Lapsevanemad, kes päeval teleülekande ajal soovisid, et kaamera ometi tuttavaid nägusid näitaks, olid õhtul bussijaamas vastas. Heameel sellest, et sai laps liikumise või laulu juurde juhutatud, heameel sellest, et meie vallas tublisid juhendajaid leidub.

Aitäh teile, väikesed ja suured esinejad! Aitäh kõikidele, kelle lapsed laulsid, võimlesid, tantsisid! Aitäh juhendajatele!

Aitäh laste saatjatele!

Tantsu- ja laulupidu ei ole enam pidu iseeneses. See on meie väikese rahva elustiil. Tullakse terve perega, jutustatakse lugusid eelmistest pidudest, meenutatakse, kohtutakse sõpradega. Tantsijad ja lauljad on nagu üks pere, kes iga paari aasta järel jälle kokku tulevad, esinevad ja laiali lähevad. Igaüks oma toimetamise juurde. Aga palju rikkamana, sest mõnusad mälestused on ju rikkus.

...
*Põlvest põlve laulame
rõõmudest ja murest,
sellest, millest hingame,
maast ja veest ja tulest,
lauu sees me virgume
kõrgemaks kui ise,
suureks ennast laulame,
suureks olemise.*

MARI KARON

Päästekoolist saab aastaga tuletõrjuja-päästja elukutse

Sisekaitseakadeemia Päästekoolledži Päästekoolis Väike-Maarjas saab aastaga omandada tuletõrjuja-päästja elukutse. Päästjaks õppima asujaid, kes hiljem päästekeskusesse tööle asuvad, toetab Lääne-Eesti Päästkeskus stipendiumiga.

Tuletõrjuja-päästja on eriala, mille puhul rutiini kartma ei pea. Iga päev toob uusi olukordi ja uusi kogemusi. Juba päästekoolis õppimise ajal on suur hulk õppetunde praktilise suunitlusega, kus harjutatakse nii tavapäraselt tulekustutamist kui ka ekstreemsemat nõõripäästet või pinnaltpäästet. Õppetöö ajal tutvutakse pommirühma, lennujaama päästeteenistuse ja teiste selliste asutuste tööga, kuhu tavainimene ei satu.

Lisaks kindlustatud töökohale ja toetusele on kogu õppeaja vältel õpilased riigi ülalpidamisel: tasuta söök, elamine ja riietus. Päästekoolis

on õpilaste käsutuses uus, kaasaegse varustusega üheksa klassiruumiga õppehoone, ühiselamu koos selle juurde kuuluvate ruumidega, kaasaegset tulekustutus- ja päästetehnikat sisaldavad garaazid ning õppeväljak praktiliste harjutuste läbiviimiseks.

Lähtudes hilisema töö iseloomust, on tuletõrjuja-päästja erialal vastuvõtukatseteks üldteadmiste test ja füüsilised katsed. Õppima asumisel on eelduseks juba omandatud keskarharidus.

Möödunud sügisest saab päästekoolis kutseõppena omandada ka häirekeskuse päästekorraldaja ametit. Päästekorraldaja tööks häirekeskuses on numbrile 112 tulevatel õnnetusteadele vastuvõtmine ja töötlemine, samuti päästemeeskondade ning kiirabi brigadide sündmuskohale väljasaatmine. Päästekoolis algava kutseõppe kestuseks on üks aasta ning kutseobivestluse alusel võetakse

vastu 12 õpilast. Õppekava edukalt läbinud saavad kutseharidust tõendava tunnistuse ning alustavad tööd päästekorraldajatena Häirekeskuse erinevates keskustes üle Eesti. Päästekorraldaja amet sobib missioonitundega inimesele, kes soovib aidata hätta sattunud inimesi.

Vastuvõtt Lääne-Virumaal Väike-Maarjas asuvasse päästekooli tuletõrjuja-päästja ja päästekorraldaja erialale kestab 2. juulist 17. augustini.

Päästekooli tuletõrjuja-päästja erialale õppima pürgijatel tuleb stipendiumi saamiseks ühendust võtta päästekeskuse või piirkondliku päästekomandoga, et sõlmida tööleping. Stipendiumiga toetab päästkeskus nii oma töötajaid, kes soovivad kvalifikatsiooni tõsta, kui annab ka võimaluse noortele ning kindlustab hilisema töökoha.

LISAINFO
WWW.RESCUESCHOOL.EE

Tere, lehetoimetus!

Pole ammu olnud aega pliiatsipulka kätte võtta. Hea meel, et leht jälle ilmub.

Täna kirjutaks siis baarist. Nimelt vedas tütar mind 6. juulil Allikukivile baari avamisele. Oli seal teisigi penskareid. Pakuti tasuta šampust, pitsat ja vorstikesi friikartulitega.

Baari peavad nüüd siis noored iirlased Michael ja Siinead. Kuna olen loomult uudishimulik, siis uurisin neilt üht-teist.

Baari nimi on "Nanna Joans" Mike'i (nii kutsutakse siin Michaeli) ema nime järgi. Siinead aga sõitis koju,

sest varsti peaks perele juurdekasvu tulema. Nagu ma aru sain, tehakse baar kuu lõpuks iga päev lahti ja siis saab nii iiri toite (kui minnekut on) kui ka eesti omi. Ametis on nii eesti kui ka iiri kokk. Nädalalõppudel tahetakse teha endises Suhkruidas erinevaid stiilipidusid elava muusikaga. Lehe ilmumise ajaks on ilmselt juba töö hooga käimas.

Mis siis ikka, jõudu ja jaksu neile!

LUGUPIDAMISEGA
TEIE TÄDI MAALI

Tolk ja baaridaam Sigrid, Ilme (teeb, mis vaja) ja peremees Mike.

Õigus ravimihüvitisele ja täiendavale ravimihüvitisele

Kui inimese kulutused soodusravimitele on üle 6000 krooni aastas, on tal õigus saada täiendavat ravimihüvitist.

Täiendavat ravimihüvitist arvutatakse ainult soodusravimite ostmisel. Hüvitist saavad inimesed, kellel on ravikindlustus. Hüvitatakse soodusravimite nimekirja kantud ravimid vahemikus 6000 kuni 20 000 krooni. Maksimaalne täiendav hüvitist inimesele aastas võib ulatuda 9500 kroonini.

Täiendavat ravimihüvitist ei saa käsimüügiravimide ja soodustuse taotlejate ravimide ostes.

Täiendavat ravimihüvitist korvab ravimitele tehtavate kulutusi eelkõige neil:

- kelle ravimid on kallid;
- kes põevad kroonilisi haigusi ja peavad seetõttu võtma ravimeid pika aja jooksul;
- kes peavad kasutama mitmeid erinevaid ravimeid koos.

Täiendava ravimihüvitise arvutamisel ei võeta arvesse haigekassa poolt juba eelnevalt apteegile tasutud summad, samuti retsepti omaosaluse määra (ühe retsepti kohta on see 20 krooni või 50 krooni, mis tuleb tasuda inimesel endal) ning summad, mis ületavad ravimite piirhinda või hinnakokkuleppes märgitud hinda.

Täiendava hüvitise taotlemiseks tuleb haigekassale esitada avaldus. Avalduse peab tegema kindlustatud inimene või tema seaduslik esindaja ning seda võib teha igal ajal - soodusravimite ostmisel makstud summade üle peab arvet haigekassa ning täiendavaid tõendeid esitama ei pea. Haigekassa kontrollib kulutusi ning kui inimesel on õigus hüvitisele, makstakse see talle välja.

Avaldust võib esitada:

- kodanikuportaali (<http://www.eesti.ee/>) kaudu,

- saata avaldus posti teel Klienditeenindusbüroosse,
- tuua avaldus Klienditeenindusbüroosse,
- saata avaldus digitaalselt allkirjastatuna Klienditeenindusbüroosse e-posti teel.

Alates 1. septembrist 2006 hüvitatakse osaliselt ka kehavälise viljastamise (IVF) ravimikulud, selleks tuleb täita eraldi avaldus. Lisainfo <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/ivf/>.

Täiendavat ravimihüvitist makstakse välja kord kvartalis. Näiteks juulis maksis Haigekassa täiendavat ravimihüvitist 509 inimesele enam kui 1,274 miljonit krooni.

2006. aasta samal perioodil tasus haigekassa täiendavat ravimihüvitist 362 inimesele kogusummas 894 197 krooni.

Lisainfo täiendavast ravimihüvitisest: <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/ravim/>.

Hambaravihüvitist

Õigus hambaravihüvitisele on vähemalt 19-aastasel kindlustatutel. Üle 63-aastastel ning vanaduspensionäridel on võimalik taotleda lisaks hambaaproteeside hüvitist.

Üle 63-aastastele ning vanaduspensionäridele hüvitab haigekassa 4000 krooni hambaaproteeside maksumusest korra kolme aasta jooksul. Pensionäridele, kes saavad pensioni soodustingimustel, hüvitist ei maksta ja õigus hüvitisele tekib 63-aastaseks saamisel. Juhul, kui kindlustatu saab proteesid odavamalt kui 4000 krooni, siis ülejäänud summa eest võib ta kolme aasta jooksul teha erinevaid proteesimis- ja parandustööd.

Hüvitist taotleval inimesel peab hambaraviteenuse osutamise hetkel olema kehtiv ravikindlustus, hambaarsti juurde võib minna ükskõik millises Eestimaa piirkonnas.

Hambaraviteenuse hüvitist

saab taotleda ka tagantjärele kuni kolme aasta jooksul.

Hambaravihüvitise suurus sel aastal:

- vähemalt 19-aastasele 300 krooni
- rasedale ning alla aastase lapsega emale 450 krooni
- suurenenud hambaraviteenuse vajadusega inimesele (nt näo koljuluude traumade kirurgiline ravi) 450 krooni aastas.

Kui kindlustatutel tekib kalendriaasta jooksul õigus erinevatele hüvitistele (näiteks rasedad, vähemalt 19-aastane), on tal õigus taotleda talle soodsamat hüvitist ühe aasta eest.

Hambaraviteenuse hüvitise taotlemise avaldused tuleb saata posti teel või tuua ise haigekassa Klienditeenindusbüroosse.

Lisateave: <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/hambaravi/>.

SOTSIAALMINISTEERIUM

Naiskoor Kanarbik laulis Soome-Eesti ühislaulupeol

Juunikuu keskel toimus Pori linnas Soome-Eesti ühislaulupidu "Südamete laulusild". Läbi tiheda konkursisõela sai laulupeole sõidu õiguse ka naiskoor Kanarbik. Eestist sõitis üle lahe ligi 3000 lauljat ja pillimängijat, meie 16 kooriliiget nende seas.

Enne pidu sai naiskoor ka uued rahvariided, seekord Saarde kihelkonna omad. Vanad sinised Häädemeeste undrukud olid juba üle 50 aasta käigus olnud ja õige kulunud. Uute madarapunaste triibuseelikute, kardlappidega hallide kampsunite ja tutt-tanude peale kulus kokku ligi 51,5 tuhat kr, millest 30 tuhat hankisime läbi projektide. Tugevasti toetas ka vallavalitsus. Uued kuued tõmbasid tähelepanu, seda enam, et Soome enda kollektiivid olid enamasti lihtsas riietuses – T-särk, kirju sall vmt.

Laulupeolinn Pori on 75 000 elanikuga Satakunta maakonna linn jõe ja mere rannal Lääne-Soomes, kus on kenad haljasalad ja pargid, jalakäijate tänavad, uhke raekoda ja jõekäärus asuv peopaik Kirjurinluoto Arena. Laululava seal polnudki, lauljad seisid

murusel mäenõlval, orkestri jaoks olid pingid. Laulupeo korraldus oli veidi konarlik, meenutas suurt vabaõhukontserti. Tundus, et aeg-ajalt oli hädasti vaja meie Aet Maatee ja Aarne Saluveeri sekkumist, et kooriliigid õigesti paigutada ja laul paremini kostaks. Meie laulupidudest tuttavat ülevat meeolu ei tekkinud, sest dirigentidele lilli ei antud ja ära jäi ka pärgadega tänuseremoonia kontserdi lõpus. Sellegipoolest oli pidu tore, eriti ei väsitanud, lauluväljakul oli palju ruumi, loodus kena ja sõit Helsingist Porisse läbi suvise Soomemaa kah uudistamist väärt.

Laulupeo korraldasid Soome Lauljate ja Mängijate Liit (Sulasol) koos soome-rootslaste ning Eesti muusikaorganisatsioonidega. Lauldi nii eesti, soome kui rootsi keeles. 3-päevane programm sisaldas võistulaulmise, pargi-, tänava- ja kirikukontserte, esinemisi Pori ja ümbruskonna saalides, festivaliklubi, ja muidugi peaproove, avatseremoonia, rongkäigu ja laulupeo peakontserdi. Laulupeo teatmikust võib lugeda, et osales 240 kollektiivi.

"Kanarbik" uutes kuubedes - Saarde rahvaröivastes.

Nii Soomes kui Eestis korraldatakse regulaarselt laulupidusid ning kord on olnud ka ühislaulupidu, 2000. a Tallinas. Soome esimene laulupidu korraldati 1884. a Jyväskylä,

Eesti esimene üldlaulupidu 1869. a Tartus. Laulupidudel on olnud oluline roll rahva ühendamisel ja rahvustunde tõstmisel ning iseseisvuse taastamisel.

Soome ajakirjandus kiitis Eesti koorilaulu taset, rääkis laulvaste revolutsioonist ja Eesti-Soome kultuurialasest koostööst.

EESI KOLLA

Sauna kiituseks

Tihemetsa rahvas on oma sauna alati kiitnud, võib-olla sellepärast kuuliduski siit-sealt nurinat, miks see remont nii kaua venib, mis nad seal ometi nii kaua teevad? Aga kaua tehtud kaunike!

Tegelikult see remondi-aeg polnudki ju pikk, kui arvestada, mis saunas kõik ära tehtud on! Uued on keris, lava ja laed, plaaditud on seinad ja põrandad. Välja vahetatud on isegi riietusruumi kapid, rääkimata akendest-ustest. Kui enne võis kiita vaid sauna headust, siis nüüd võib öelda, et saun on ka ilus.

Tihemetsa rahvas tänab kogu südamest Saarde vallavalitsust ja volikogu, et nad leidsid raha sauna kordategemiseks ja töömehi, kelle töö tõesti kiidab tegijaid.

Saarde valla vaatamisväärsused

Turismiportaalil www.eestigiid.ee on ära toodud hulk Eesti vaatamisväärsusi. Saarde vallast on tähelepanu vääri- nud neli objekti. Need on Saarde kirik, Kanaküla kõrts, Lodja postijaam ja Asuja künnapuu. Kolme esimest teavad küllap

kõik, aga viimast kindlasti mitte, toimetaja kaasa arvatud. Sestap toon siin ära Asuja künnapuu asukoha ja kirjelduse nagu see portaalis kirjas on:

Asuja künnapuu kasvab Pärnumaal Tali vallas Laiksaare metskonna juures,

vaevalt 100 m kaugusel Tali-Kilingi-Nõmme maanteest. Asuja künnapuuks on seda puud nimetatud sellepärast, et paikneb endise Asuja metsavahikoha lähedal. Praegu võiks teda küll pigem metskonna nime järgi Laiksaare künnapuuks nimetada. Puu asub kaunis orus väikese Rannametsa jõe kaldal.

"2000. a. mõõtsime puu tüve rinnasümmetruuks 510 cm ja kõrguseks 31,3 m. Elektromõõtmisega sai kõrgust mõõta kahest küljest ligi 100

m kauguselt. Nii täpse mõõteriistaga sedavõrd pika maa pealt mõõtmise andis kindlasti usaldusväärse tulemuse. Mõõtmised lõpetanud, võisime kindlad olla, et see puu kannab edaspidi Eesti kõrgeima künnapuu tiitlit. Olime sel päeval üle mõõtnud ainsad võimalikud võistlejad, Heimtali ürgorus kasvavad künnapuu. Sealsete kõrgemate puude ladvad olid jäänud alla 30 meetri."/ Hendrik Relve. Põlispuud. Tln., 2003/

TOIMETAJA

Saarde kirik.

Lodja postijaam.

Sõit Palkonyasse

Palkonya oli tänava projekti "Euroopa Kultuuriküla" vastuvõtte küla. Maikuus toimus seal konverents ja avatud keldrite festival, kus käis ka Kilingi-Nõmme linna esindus.

Suvefestivalile olime kutsutud juunikuus. Meie 40-liikmeline grupp asus tee 26. juunil. Reisiseltskond oli keskmiselt 44,5 a. vana, koosseisult kirju, sellegipoolest hästi lõbus ja kokkuhoidev. Kaasas pall, kitarr ja suupoolist vastavalt igapäevaelistusele. Sõit läbi Läti-Leedu-Poola on ju üsna üksluine, kuid meeleolu hoidis üleväl Önnela juhitud raadio, mis jagas nõuandeid, õnnitlusi nimepäevalisi, võttis intervjuusid ja kogus muljeid. Siinse kirjatükki kursiiivis olevad lõigud on katkeid reismärkimistest ja -sonetid, kirjutatud reisiseltskonna poolt.

Leedust kuni Varssavini saatis meid padusadu, nagu sõidaks kose all. Hiljem vihmnem enam ei kiusanud, ilmad olid päikselised ja kuumad, st lõunamaised. Buss oli uhiuus, tegi esimest sõitu ja pälvits algul ohtralt kiidusõnu. Peagi selgus, et uus polegi alati kõige parem. Konditsioneer, mis algal jalad külmetama pani, ütles reisi teises pooles üles, laest tilkus vett ja umbses bussis ahmismid pikemad mehed laeluugi juures õhku. Kartusest istmekatteid määrada keelati bussis kohvijoomine-pudrusõmine, mis on pikal sõidul ometi loomulik ajaviitetegevus. Kodunt kaasavõetud kraami ei saanud siiski tarbitama ja sõpradele pakkumata jätta.

Kõigele vaatamata jõudsim teiseks õhtuks Budapesti ning saime Ungari pealinna veeta terve järgneva päeva. Jagatud linnakaardid ja matkajuhendid näpus, tutvusid grupid vastavalt oma soovile vaatamisväärsustega. Budapest jätab heleda mulje, on üsna kodune ja rahulik linn. Eredamalt jäid meelde Buda mäenõlvil asuv kuningaloss ja Kalurite bastion, Pesti poolsel jõekaldal parlamendihooned ja Püha Istváni basiilika, laevasõit mitteresinisel Doonaul ning "hingemattve vaade" päikeseloojangu ja õhtutuledega ehitud linnale Gellerti mäel. Buss tiirutas mitu korda üle sildade ja nii nägime ka linna kaugemaid paiku.

Saabumine ja esmased muljed

Palkonyasse jõudsim kolmanda päeva (reede) õhtuks, olles eelnevalt teinud tank-lapeatustes tantsuproove, et Mari õpetatud sammud meelest ei läheks. Seekord ei olnud meil kaasas tantsurühma ega võimlejad, oli vaid 3 noort akordionisti Kadri, Robert ja Silver. Laulud-tantsud tuli grupi liikmetel endil selgeks

õppida. Külama ja õuel ootasid meid täidetud (loe: pidevalt täituvad) veinikannud ja sõbralik külarahvas, sh külavanem Balázs Hárságyi, tema proua Szilvia ja kultuuriküla-de projekti edendaja Leonóra. Kui ka Stróbecki grupp oli saabunud, algas õhtusöök, peeredesse jaotamine ja pidu. Ka kõik järgnevad lõuna- ja õhtusöögid toimusid külama ja õuele püstitatud telgi all, toit valmis samas väliköögis. Kuum päev, püha tõttu sääsevaba sume õhtu, aia taga vaikne jõgi oöhäälittega, aegajalt mööduva rongi huige, mitmevärvilised õitsvad pöösad (roosa akaatsia, roosa-valge-lillaäieline toakask meenutav ja oranžide trompetõitega tundmatu), valged majad, suletud aknaluugid, piinlikult puhas külatänav. Need on märksõnad, mis iseloomustavad külamiljööd. Et tegemist on veinipiirkonnaga, siis laiusid küla taga mäenõlvadel viinamarjaistandused, laugjas orus aga puuviljaaiad ja viljapõllud ning kalatiigid.

Festival

Festival toimus pargis. Laudadele seadsime kaasavõetud käsitööd ja suupisted. Nagu ikka, oli hea minnek heeringaleibadel ja õllel. Esinemise eelandsime üle kingitused külavanemale ja korraldajatele. Meil oli väga lihtne oma tervitussõnu öelda, sest Laszlo oli meiega ja tõlkis kõik vajaliku otse ungari keelde. Oma keelne suhtlus ja rahvariided andsid meie esinemise kindlasti palju juurde, sest laulud-tantsud olid ju lihtsad. Kõik läks hästi, ka muusikakooli laste etteasted. Saksa lapsed esitasid taas elavama laulu. Esinejaid oli teisigi, sh švaabi noorte tantsurühm. Tantsuks mängisid külamuusikud väga meeleolukalt ja vaiksel, mis õi edenedes segunes kilikide ja tirtsude orkestriga.

Kogu päeva olid kõigi jaoks avatud veinikeldrid sealsamas pargi kõrval. Kogusime oma esimesed muljed kohalikest veinitoodangust.

Vein

Veiniga tegeleb kogu küla. Kasvatavad viinamarju, toodavad veini ja hoiavad seda perekonnale kuuluvas veinikeldris. Palkonya on Ungari 22-st veinipiirkonnast väikesem, kuulus punase veini piirkond. Mahlapressimiskojad ja veinikeldrid asuvad kõik kobaras koos küla ühes otsas, ilmselt on sealne künkainõlv sobiv keldrite rajamiseks.

Valget veini valmistatakse siin vähem. Vein laagerdub tammevaatides. Veini võeti vaadist vastava toruga, proovimiseks saime kultuuriküla-de embleemiga pokaalid. Jagatud talongide eest võis igas keldris veini maitsta, seda me ka tegime, veendumaks, et iga

vein on individuaalne. Veini tegemisel kasutatakse praktiliselt vaid Vitis vinifera liigi viinamarju. Sellest liigist on aretatud üle 4000 sorti.

Palkonya kandi veinitoodangust 90 % läheb kohalikele turule. Eks Euroopa suurde veiniturgu ole raske sisse pääseda.

Viinamäel

Pühapäev algas missaga külakirikus. Sõbralikus toonis peetud teenistusel, kus preestri abistas viis poissi-tüdrukut, tervitati külalisi ning arendati kuulajatega väikest vestlust, meie poolt vastas küsimustele Raimo.

Siis oli aeg minna viinamäele. Kes julges raske mäketõusu jalgsi ette võtta, kes sõitis traktorikastis. Kõrgelt kuplilaelt avanes vaade külaele ja ümbrustele, kes põldudel viilvõetud, viinamarjaistandused aga rohetamas. Jällegi kulusid asjaks ära Leonóra selgitused sellest, kuidas istandust rajatakse ja hooldatakse. Istikud kasvatatakse külas ning istutatakse siis viinamäele sirgestesse ridadeks. Taimi toetatakse betoon- või puitpostide ja traadiga. Pöösad pügatakse kitsaks ja valmivate kobarate pealt murtakse osa lehti ära, et päike liigi pääseks.

Mäenõlv, kus me käisime, on juba ammusest aegadest olnud viinamarjaistandus. Kuid sotsialismiajal jäi kõik unarusse, rahvas läks linna tööle ja istandikud rohtusid. Nüüd on olud muutunud, maa on saanud eraomandisse. Konkreetsest sellel mäel on 22 eravalduses olevat istandust. Suure raha eest osteti tagasi maalaipike kabeli tarvis. Et viinamari ikka edeneks ja tööpere kurja ilma eest varju leiaks, taastatakse viinamäel Bakchosele pühendatud kabelit. 20. augustil, Püha Istváni päeval, toimub kabeli sisseõnnistamine. Kabeli taastamiseks tegi annetuse ka meie vald, see anti üle maikuu konverentsil. Leonóra tänasõnad ja kommentaar annetuse asjus oli: annetavad ikka need, kes ise vaesed. Bakchos (õieti Dionysos) on veini, ekstaasi, taimekasvu ja looduse loovate jõudude jumal. Tema avastas veini tegemise.

Villány

Kuumus 32° lubab pidada väikese siesta, siis sõidame 8 km kaugusel asuvasse Villányi skulptuuriparki. See on kaljusein (lubjakivilaadne), kust võetakse materjali skulptuuride valmistamiseks. Osa neist on paigutatud sinnasamasse platoole. Nüüd on ala kuulutatud rahvusparkiks ning materjali tohib võtta vaid mäe teiselt küljelt.

Villányi linnas täiendasime veelgi oma teoreetilisi ja praktilisi teadmisi veinist ja

veinijoomisest, sest meile oli korraldatud degusteerimine kuulsas veinikeldris.

Ka see õhtu lõppes švaabi muusika saatel külama ja õuel, kuhu olid kaetud laud nii külalistele kui vastuvõtutele peeredele.

Kodud ja vastuvõtjad

Meie elasime küla lõpus peatänavas ääres. Maja oli kahekordne ja valge, hästi korras, õuel väike aed viljapuudega. Kurke-tomateid, mis kasvasid kõik peenral, ei kastetud, ehkki jõgi oli kohe aia taga. Õuel siisid kanad, muid loomi meie majas polnud. Toasisustus oli lihtne, meilegi tuttav sektorimööbel, pisut väsinud ja vanamoodne. Peremees töötas oma venna juures, tegid puust veinikaste. Naine oli vist kodune, temaga vestelda ei saanud, rääkis vaid ungari keelt. Lapsed suured ja kodunt väljas. Maja lukk oli meheema, kõndis võtmetega ringi ja korraldas kõike. Vastuvõtt oli igati kena, suhtlesime saksa keeles. Siiski tundus, et hõimurahvas on sama tuim kui meilegi, sest niisugust vaimustust ja venastumist, nagu oli Itaalias Prantsusmaal, ei toimunud.

Meie elasime Villányis. Meil oli väga tore pere, pereema töötas geograafiaõpetajana. Külla sõitis Budapestist ka sugulane, temaga oli tore suhelda, sest ta teadis palju Eestist. Oskasid inglise keelt ja pereema mäletas üht-teist vene keelest. Pererahvas tegi me programmi väga tihedaks – veinikelder, jäätisekohvik, õine kaarikusõit, kindlus. Maja, kus elasime, oli 150 aastat vana, aga korras.

Elasime uues majas, ehitatud 1995. Peremees ja perenaine pidasid piimatalu, olid vastikad, noorloomad, lüpsilehmad, kes on suvel kodust karjamaal. Oli ka lihalaomi ja sigu. Piim jahutati, pandi pudelitesse ja viidi külaelanikele.

Meie elasime 4 km kaugusel, meil oli väga tore perekond, perenaine töötas raamatupidajana, peremees on tisler (teevad veinikaste jm).

...olid täiesti umbkeelsed ehk siis ei midagi muud kui ungari keel. Vot mina sattusin sellisesse peresse. Aga hakkama sain. Peres oli 2 last, tütar õppis muujaks, poeg töötas raudtejaamas.

Meie peres räägiti nii puhas saksa keelt, et mul oli tunne, kas olemegi üldse Ungaris. Peremees töötas bussijuhina, naine oli kodune. Meie pere traditsioon oli igal hommikul enne sööki palinkat juua. Oi, see oli kole.

Leidsime toredad sõbrad oma pererahvast, kes, hiljem selgus, on linnapea ja tema naine. Õppisime veidi veinikunsti ja millestki polnud puudust. Eriti veinist.

Meie olime külas vanaema Piroška juures, kes elas oma majas üksinda. Samas külas elasid veel tema kaks tütar oma peredega. Lapselaps Marian, kellel on pooleli turismiõpingud Pecsis, rääkis nii saksa kui inglise keelt. Tema talus kasvatati hobuseid ja õpetati välja hobuteraapia jaoks. Vanaema rääkis ainult ungari keelt, kuid oli lahke ja tal oli suur majapidamine – 200 lammas ja muud loomad. Meie maja asus otse veinikeldrist üle tee. Ungari lihapallid ja kapsarullid olid võrratud. Ungari muusika, sume suveõhku ja villi tantsitud jalad jäävad kauaks meelde.

Olime peres, kus peale meie olid veel sakslased. Perenaine tegeles toitlustusega, peremees viinamarjakasvatusega, tegi kodus veini ja salaami vorsti. Majas oli veel pereema halvatud ema, pereisa 94 aastane ema ning poeg, kellel 3-a poeg ja 4-kuused kaksikud.

Tagasiteel

Esmaspäeva hommikul asusime taas teele, paludes Leonóra teejuhiks, et külastada Siklósi kindlust. See võimas kindlus ehitati 13. saj. peale tatarlaste röövretke. Müürid, vangikõnged ja piinakambrid olid olnud sobivaks kohaks ka „Kapten Tenkesi“ filmivõtetele.

Aja võtsime veelkord maha Balatoni ääres, et lõunamaist päikest puüda ja loogastada. Siófoki linn, vanad plataanialleed, järveäärseid hotellid ja tänavakohvikute lõppematu rivi olid mõnused. Balatoni hüütaks Ungari mereks ja see on tõepoolest piisavalt suur, et sellist nime ära teenida. Ka on ta heitliku meelega. Selles veendusime meilegi – saabumispäeval oli veepeegel heleroheline rahu ise ja suplemine selles fantastiline. Õhtul tõusis aga äkiline torm, mis mähises terve öö akna all ja veel hommikulgi vahtu vastu betoonkaldaid peksis. Mäslama ta meist jäigi, kui suuna kudu poole võtsime.

Koduteel läbi Slovakkia imetlesime lopsaka rohelusega kaetud mägesid, teeäärseid vanu külasid ja kloostrit, kus kohtusime Eesti mootorratturitega. Nii väike see maailm ongi.

Kokkuvõtteks.

Madjaritemaad nägime, hõimurahvaga suhtlesime, gulljassi söime, veini ja palinkat jõime ja koju kaasa ka tõime (palinkat on aprikoosidest, kirssidest vm puuviljadest aetud brändi, kange nagu viin).

Mida ei näinud, oli pusta. Raamatust võib lugeda, et seda kunagist steppi säilitatakse vaid rahvusparkis, mujal on tasandik põllustatud.

Reisikaaslaste ja isiklike muljete põhjal pani loo kirja

EESI KOLLA

Kilingi-Nõmme Linnapäevad

Traditsiooniks kujunenud Kilingi-Nõmme linnapäevade korraldajad olid ka seekord tublisti vaeva näinud. Ja tuleb tunnustada, et vaev tasus end ära – kõik plaanitud üritused õnnestusid suurepäraselt. Muidugi aitas sellele kaasa ka ilmataat – ei tea, mida vallavalitsus küll talle lubas, aga nädalavahetusel valitses tõeline rannaim.

Rõõm oli tõdeda, et meie inimestes on tugevat patriotismitunnet – rannas peesitamisele eelistasid paljud oma kodulinna pidupäevadest osavõttu. Kesklinn oli hommikust hilliste (või varajaste?) tundideni lõbusat melu täis, vaatamist ja osalemisrõõmu jätkus kõigile.

Algas see kõik reede õhtul Suveaiast Lavi järve äärde suunduva rongkäiguga. Rongkäigu eesotsas vallajuhid – vallavanem Kalle Song ja abivallavanem Andres Kukk – järgnemas pikk rivi rahvatantsijaid nii meilt kui mujalt. Ja kuigi see traditsiooniline pidu kordub erinevate nüanssidega aasta-aastalt, on see igakord nii hingematvalt kaunis, et kisub silmad kalkvele. Isegi nii väike tükk loodusest – meie pisike järv, kus peegeldumas kaldaäärsed kased ja kaunites rahvarõivastes tantsijate liikumine – paneb meid tundma – pole kaunimat kohta maa peal kui meie Eestimaa. Aitäh, Mari Karon, Signe Lensment, Siim Kolla ja kõik tantsijad!

Kogu sellele ilule pani punkti võimas ilutulestik, otsekui teada andes: pidu ei ole lõppenud, vaid alles algab! Ja tõepoolest, ehkki võbelevates küünlaleekides järve kaldale jäi simmanitantsu keerutama veel hulgaliselt pidulisi, suundus enamuse koju, et valmis olla järgneva päevaks.

Järgmine päev algas suvesoojal hommikul pusrkkaevuäärse puhkpillimuusikaga Pärnumaa Kaitseliidu orkestrilt ja kandus üle Suveaeda. Seal toimus üheaegselt

nii palju tegevust, et kartsin kõigele mittepihtasaamist ja nii kahjuks läkski! Ilma jäin linnapäevade suurimast sensatsioonist – sääreväristajate kiirendusvõistlusest, milles osales ka meie vallavanem! Stiilses nahktagis suurte mootorratturi prillide ja -kinnastega vallavanem oli uhke vaatamisväärsus, tõeline publikulemmik!

Tagantjärele on väga kahju, et ma ei saanud sääreväristajapoistele kaasa elada, kuid vaadata-kuulata oli ka muud. Vahva oli Täna-Va Teatri etendus, nii oma esinemiskoha kui kostüümide ja toredate näitlejate poolest, judinad ajas selga rulavõistlus, toredad noored uljaspead sähvisid rulade kolina saatel siia-sinna nii julgelt ja vabalt, nagu polekski tegemist ekstreemspordialaga. Kui need poisid hiilgasid julgusega, siis üheteistkümnel laual simultaani andev noor malelootus Sten Kasela äratas austust mängleva kergusega malenuppe liigutades. Kuuldavasti saavutasid viigi ainult kaks vastast üheteistkümnest. Maletajate pingsat mõtetegevust oli huvitav jälgida isegi minul, kes ma malenditest suudan kindlalt ära tunda ainult ühe – ratsu. Ja muidugi oli pikk-pikk järjekord ootamas näomaalinguid. Ma ei teagi, mis olendid sealt meikarite käte alt välja tulid, kuid suudan ette kujutada nii mõnegi ema ehmatust, kui õhtul pistis koduukse vahelt peasisse rohiroheline näoga tulnukas, kes millegipärast meenus oma pojukest.

Seekordsed linnapäevad olid rõõmustavalt suures osas noorte kanda. Suveaia põlispuude all demonstreerisid oma oskusi ka noored skaudid, kes õpetasid soovijatele nii metsas hädaolukorras toime tulemist kui ka keeruliste sõlmede tegemist.

Traditsiooniline laste maastikusõit jalgratastel oli meelitanud kohale võistlejaid Vändrast, Pärnust, Viljandist ja muidugi ka meilt. Külaliste-

le meeldivat väga meie rada ja võistluste korraldus. Aitäh tõelisele jalgrattaentusiastile Toomas Hallopile.

Muljeid oli juba küllaga ning asutasin end kodu poole, peatäna ääres ootasid inimesed aga Mercedes-aga Mercedeste saabumist. Ja seal nad tulidki! Üle 30 eri suuruse ja eri vanusega Mercedeseid sõitis majas-teenitlikult linna ja pööras kesklinna parkimisplatsile, kus huvilised võisid neid uudistada nii seest kui väljast. Oleks veel olnud muusika ja rohkem lippe, siis oleks võinud vabalt öelda, et Kilingi – Nõmme Mercedes Klubi paraad, igal juhul uhke oli!

Kilingi-Nõmme Linnapäevad

Pärast kahe- kolme tunnist puhkepausi algasid üritused uuesti. Mercedesite asemel vallutasid parkla meie kaunid line-tantsijad, hea muusika ja meeleoluka tantsuga suutsid nad publiku üles kütta, nii et Kilingi – Nõmme esimeses line-tantsu rivis tantsis pargiteel 67 inimest! Siis aga ruttu üle tee purskkaevu juurde, sest algas akordionimuusika ja esinesid võrratud Githa võimlejad.

Päeva lõpetas paljude lemmikansambel Rock Hotel. Ivo Linna laulis meile südaööni, meelitades rahva lavale, kus tantsiti vaata et hommikuni.

Pühapäeval olid Suveaia laval meie ammused sõbrad Mazsalacast, kes koos Patlastega andsid linnapäevade lõpetuseks meeleoluka kontser-

di. Tegelikult kestsid linnapäevad aga pühapäeva õhtuni – rulavaljakul mängiti tänavakorvpalli.

Kokkuvõttes võiks öelda, et lattu on kõrgele aetud, tänavused linnapäevad olid igati õnnestunud ja tulevastel korraldajatel tuleb kõvasti vaeva näha, et taset hoida ja ületada. Seniks aga suur aitäh tänastele korraldajatele – Avo Tursk ja tema meeskond – klubirahvas, Agu Nõmmann, Arko Kask, Toivo Tallo, Heiti Lehemets, Margit Schmidt, Sirli Arumäe ja veel paljud-paljud teised, kes üritustele oma öla alla panid!

Suur tänu ka Saarde vallavõimudele, kes igati kaasa aitavad traditsioonide elushoidmisele!

**MAE ANNAST
LINNAKODANIK**

Ilmast ja põllust

Seitsmepäevapäeva (10.VII) vihmaennustus peab seni paika. Hoiatus, et karusepäeva (13.VII) pöud on nälgjaema, sai sellega välistatud.

Jakobipäev (25. VII) jagab suve pooleks. Jaak viskab külma kivi vette, lööb raudnaela rohtu. Loodus kisub sügisesse-öö on pikem ja pimedam, külm kaste maas kuni keskhommi-kuni. Hallistes teati, et kui lehed puudel alles pärast jakobipäeva kollast näitavad, tuleb hiline sügis. Peatahtis aga – enam pole nalga karta, sest põld tasub kevadise hoole eest. Üht-teist saab juba potti panna, ega salvedki sügisel tühjaks jää. Ainult lähenev lauritsapäev (10. VIII) muutis meele murelikuks. Ei tohtinud tuld teha ega reheahju kütta, püüti mitte kolistada. Ikka selle nimel, et mitte piksetaati vihastada. Saardes räägiti, kui laurit-sapäeval kuiv ja päikeseline, tuleb sügisel palju tulekahju-

sid. Esivanemate loodustaju äratav aukartust. Oma tegevust arvestati looduse kui võrdväärse partneriga. Tema tegusid püüti ette näha ja omi toiminguid parimal võimalusel läbi viia. Sellega saadi hakkama, maa-elu järjepidevus pole senini katkenud.

Globaalset kliimamuutust ei käiku arvesse võttes pole kaugel aeg, kui Läänemere maad peavad sademete hulga ja õhusoojuse taseme säilimisel hakkama kogu Euroopat toitlema. Elulaadi korraldamisel lähtutakse tänapäeval eelmise sajandi oludest. Põllumajanduseks soodsat kliimat ja head mullaviljakust ei väärtustata kui loodusvara. Parimatele viljelusväärtusega maadele rajatakse elamurajoone, tehnoparke, golfväljakuid, pansionaate välismaalastele. Tulge ometi mõistusele! Juba 1961. a. tegeldi rahvusvahelisel tasandil kliimamuutuste uurimisega. 70-ndate teises pooles juhti

tähelepanu looduskatastroofide sagenemisele. Katkestati Ida- ja Kesk-Euroopa hoogu võtnud saju- ja rahepilvede laialiajamise kampaania. Kas viimase kümnendi põhjalaiustele tungivad kuumalained ja troopilised tormid tulenevad tolle ajastu mõtlematustest – on raske tõestada. 90-ndate algul eesti teadurid J. Ross ja V. Russak avaldasid oma uurimistulemusi kliimamuutustest viimastel aastatel. Vihma sajab tunduvalt rohkem – kuid sügislalve, seevastu kevadel-suvel süveneb põuaoht. Õhutemperatuurid tõusevad soojema sügislalve arvelt. Oletatakse, et kliima muutumine lähema 50 aasta jooksul veelgi kiireneb. Seega on vaja koguda vaatlusandmeid, koostada uued ilmakarakteristikud, eeskätt taimekasvu tingimuste hindamiseks. Eestis seevastu saadeti laiali majandite juures töötanud ilmaavaatlajad, lisaks pooled vaatlusjaamad linnades. Alles-

jäänud jaamade paiknemine ei taga põllumajanduse vajadusi – tormid, paduvihmad liiguvad linnadest mööda ja jäävad nii kaartidele kandmata. Toetuste saamisest arvestamisel aluseks neid fakte ei võeta. 17./18. juuli öösel liikus üle Eesti läänest itta erakordselt aktiivne äikesetorm. Jälgisin tema teekonda kuni kella neljani hommikul. Sellist pilti juhtub elus nägema haruharva; nagu dokumentaalfilmi troopikatormi koopia. Kolme tunni jooksul nihkus piiki taevaserava väikused vahetpidamata valgustatud, kõrgusesse kobrutav mustav pilvemass. Tõeline põrgukatel! Iseloomulik oli pidev mürin ja kolin – tavalist müristamist ei kuulnud. Pilve all olevat äike sähvinud maasse, sadanud vähest vihma, tormituul painutanud puid. Kõik kestnud vaid 15 minuti piires. Ülesmõrgitud kellaegede ja telefoniküsitluste abil taastasid ligilähedasel tormi teekonna.

Õhtul Liivi lahelt alustanud äike jõudis keskköök Pärnu kohale. Seal liikus sisemaale ja kell neli tormas Ares. Edasi võttis kursi kagu-ida suunas üle Soomaa Viljandile, riivas linna vaid servaga. Ilmselt Võrtsjärve pinnalt ammutati energiat juurde – lisaks kohtusid edelast kella poole kolme paiku Tihemetsast möödunud äikesega Ulila lähedal. Tagajärjeks võimas keeris, mille purustusi näidati TV-s. Kauget välkumist sai näha tõusva päikese kumas veel enne nelja. Tihemetsa jäi seekord kolme äikese vahele. Oli tuulevaikne, sajuta. Kaugemale Luun-jast pole õnnestunud tormi rada tuvastada. Kes teab midagi – helistage mulle! Ja pole midagi imestada, kui esivanema lauritsapäeva ees hirmu tundsid. Kaasaegsete vaatlusandmete järgi on nüüdki kõige äikeselise aeg juuli teine pool ja augusti algus.

SVEA RANDMAA

Isamaa ilu hoieldes...

Hea meel on teada anda, et asi on hakanud liikuma. Pean silmas Saarde Vabadussõjas langenute mälestussamba taastamist.

Vallavolikogu võttis vastu otsuse toetada mälestusmärgi endisel kujul taastamist ja eraldas selleks ka raha. Vallavalitsus valis pakkujate seast välja soodsaima pakkumise ja nii teostab töid Harjumaa Kiviraie firma Renott Kivi töökoda.

Kuu keskel käisid vallavanem ja ennistamise entusiastid töö kulgu firmas vaatamas. Nähtu avaldas tõeliselt muljet, eriti need suured saetud kiviplokid, mis olid tõesti võimsad. Veendusime, et see firma on teinud suurepäras-

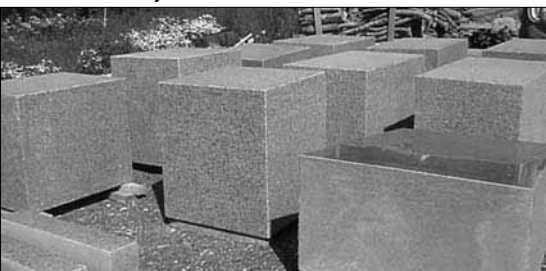
tööd. Jäänud on veel tekstide raiumine graniiti, sellega jõutakse valmis augustis. Kokku on lepitud, et kivist ausamba osa monteeritakse kokku septembrikuu jooksul. Kuju modelleerimine ja valutööd jäävad talve ja kevade peale. Esialgselt on plaanis mälestusmärki avada 5. juunil 2008. aastal, seega täpselt 75 aastat pärast mälestusmärgi esimest korda avamist.

OLEV PAUKSON

P. S. Kui kellelgi on teavet mälestusmärgi kivide või selle muude elementide kohta (ka oletused ja legendid), siis andke sellest teada telefonil 505 3592.

Saarde Vabadussõja ausammas 1933. aastal.

Uued plokid ootamas.

Siil on sõber

Siili podisemist, turtsumist, sidistamist ja vilistamist on tõenäoliselt kõik kuulnud, nende hulgas ka mina.

Ühel õhtupoolikul aga, pärast paaripäevast äraolekut, kuulsime puu otsast imelikku linnulaulu, ja seda mitmel korral. Hääl oli selge ja kõva, kuid tundmatu. Ei oska isegi kirjeldada – midagi sidistavat, vilistavat, kriiksuvat. Hiljem õhtul trepil istudes kordus see uuesti, siis sain aru, et see tuleb kusagilt majaseina juurest. Lähemal vaatlemisel ei avastanud ma midagi. Vaatasin korra ka keldriakna jaoks valatud 50 cm sügavusse betoonkasti – ei midagi. Järsku liigutas keegi keldriakent, lükkas selle siis lahti ja nähtavale ilmus siiliema. Siis ilmus nähtavale ka rusikasuurune siililaps. Eks see ebumusikaalse kuke kiremist meenutav laul oli siiliema appihüüd. Siilid välja tõstnud, läksin igaks juhuks keldrisse ning nägin, et kahe aknaraami vahel oli veel üks siililaps. Paar päeva hiljem hakkas meie koer Pelle teist keldrikasti uurima. See kast jäi aga hiljem laiemaks ehitatud trepi alla ning sinna ei pääsenud ligi. Jälle keldrisse, kust nägin, et seekord on augus siiliema ja üks poeg. Said ka nad seekord päästetud!

Nüüd mõned õpetussõnad neile, kes tahaksid, et ka nende aias need kasulikud ja toredad loomakesed ringi vudiksid. Kui imestate, miks teie aias siile pole, on vist peamine põhjus see, et olete liiga korrallikud – iga

rohukörs on maha niidetud, mingit prahi- või lehe- või oksahunnikut pole, kõik on puhas ja koristatud. Kõigepealt kiskuge mõni aialipp lahti või tehke võrkaeda auke, sest võib-olla siilid ei pääsegi teie aeda.

Kui siilid kohal, katke kõik järsuseinalised augud kinni (mina jätsin selle tegemata!), veesilma sisse pange kaldu laud. Siil oskab küll ujuda, aga veest välja ei saa, kui kalas järsk. Ka lahtiste otstega torud ja okastraat on ohtlikud, igasugustest kemikaalidest rääkimata. Jätke sügisel siilile talvepesa tegemiseks materjali – lehti, oksa.

Kuna siilid on väga aplad, on nad teile tänulikud, kui panete neile aeda midagi söödavat. Uuemad uurimused lükkavad ümber vanarahva arvamus, et siilid hirmsasti piima armastavad. Muidugi joob siil piima ära, kuid see ei olevat siili tervisele hea, põhjustavat köhulah-

tisust, mis nõrgemale siilile isegi eluohtlik. Ka leib kui liiga pehme toiduaine ei sobi. Pakkuge talle muna, võrtsitamata loomseid toidujäätmeid, juustu, eelkõige aga kassi- või koeratoitu. Sobib nii konserv kui ka kuivtoit. Pange õue ka madalal servaline anum puhta veega.

Muuseas, siile on Eestis kahte liiki – harilik siil ja lõunasiil. Viimaseid kohtab küll ainult Lõuna-Eestis, kuhu nad jõudsid lõuna poolt umbes paarkümmend aastat tagasi. Vahet neil suurt ei ole, kõhu ja koonu värvide järgi saab neid siiski eristada.

Siilil olevat kuni 16 000 okast (mõnedel andmetel kuni 6 000). Kui oletada, et siili pinnalaotus on umbes 400 ruutsentimeetrit, siis tuleks 1 ruutsentimeetritele kuni 40 okast ehk 2-3 ruutmillimeetri kohta 1 okast!

Soovin teile head siililõone ning loodan, et te ei kuulu kunagi siili appihüüdu.

KALLE KIIPUS

Saarde läbi ajaloo prisma

92.

1933. a.

Kilingi-Nõmme lasteabis-tamise komitee perenaiseks-asjaajajaks sai Elsa Taimra; Kilingi-Saunametsa Haridus-seltsi esimeheks Arnold Talts; Kaitseliidu Jäärja kompanii pealikuks Kaarel Talvet; Saarde Põllumajandusliku Tööstuse OÜ juhatajaks Juhan Tammist; Kaitseliidu Laiksaare rühma pealikuks Artur Riig.

Jaanus korraldas lasteabis-tamise komitee tuletör-je seltsi saalis koosoleku, kus arutati "Perekonna seaduse kava". Koosolekut juhatas riigikogu liige Jüri Soontak.

Jaan Vene ostab riigilt ära Allikukivi tellisetehase.

31. jaanuaril valiti 33-aastane Adolf Hitler Saksa riigikantsleriks.

25. veebruaril võeti vastu Vabaduse Risti kavaleride soodustamise seadus, mille tulemusena hakati neid isikuid, kellele annetati Vabadussõjas Vabaduse Rist, nimetama Vabaduse Risti kavalerideks. Neil oli õigus sõita 50% hinnaalandusega riigi kõigil üldkasutatavatel liiklusvahenditel, nende lapsed vabastati koolirahast 50% ulatuses kuni kõrgema õppeasutuse lõpetamiseni jne.

Kilingi-Nõmme alevivanem oli Albert Oissaar, volikogu juhataja – Hendrik Tallo, abi – Jaan Parts. Alevivalitsuse liikmed olid Elmar Langholts ja Hendrik Tallo, sekretäriks Jaan Toodu. Alevi eelarve oli 17188 krooni.

Veebruaris Tuletörjeseltsi peakoosolekul arutati võlgade küsimust, mis vana maja (tuletörjetorni) mahalõhkumisest saadik olid kasvanud 7000 kroonini. Kavandati korraldada 7500-kroonine loterii, millest saaks kaotada võlad.

12. märtsil kell 1 päeval toimus Saarde Laenu-Hoiu-

ühisuse korraline peakoosolek Saarde Põllumeeste Seltsi saalis. Arutati uut põhikirja koos ühisuse nime muutmisega, laenu andmise küsimusi, kuulati aruandeid ja viidi läbi valimised. Uue põhikirja järgi hakati kasutama nime "Saarde Ühispank". Liikme osamaksu alammääraks kinditati 30 krooni. Liikmeid oli 650 ringis.

Uue põhikirja võttis vastu ka Saarde Majanduse Ühisus, uueks nimeks sai "Saarde Majandusühisus". Liikmemaks oli 30 krooni ja liikmeid 443. Omakapital oli 30 198 krooni, läbimüük 312 888 krooni, laoseis 67 642 krooni ja puhaskasu 4133 krooni.

Saarde Kindlustusseltsil oli 1933. a. 110 liiget ja puhaskasu 364 krooni. Juhatuses olid V. Tamm, H. Tomson, H. Nirk, J. Tammist ja V. Jakobson.

Märtsis külastas alevit Pärnumaal ringiliikuv seemnevilja näitus.

Aprillis otsustas alevivolikogu müüa Kilingi-Nõmme apostliku õigeusu kogudusele jäädavaks omanduseks 4400 ruutmeetri suuruse maatüki Kõrge tänaval.

Kilingi-Nõmme Tuletörje Seltsi muusikaosakond alustas Suveaeda kõlakoja ehitust, kus siis oleks koht pidude aegu suvekontserte korraldada. Ehitusega saadi ühele poole suvistepühade paiku.

30. aprillil korraldas Kilingi Koguduse naiskomitee "Käsitööde loterii", kus müüdi 1000 piletit a 15 senti. Võite oli 10

Töitaja silla ehitus 1946-1947. a.

ja peavõiduks laudlina kohvilauale.

Aprillis hakkas kehtima riigiraudteede jaamade nimekiri, kus Kilingi-Nõmme jaam loeti avatud tariifijaamaks kõikide kaubanduslike operatsioonidega. Kilingi-Nõmme jaama kaugus Tallinna Lasna (Ülemiste) jaamast oli 178 km, Tamsalu (üle Papiiniidu) jaamast 196 km ja Valgast 104 km.

Mais korraldati Kilingi-Nõmmes tsementtööde kursused, kus õpetati tsemendist kaevutorude valmistamist ja ehituskivide valamist.

25. mail õnnistati Saarde kirikus 41 leerilast. Jaan Pukk ehitas Saarde kalmistule uue kantsli.

Suvisel Pärnumaa Põllumeeste Seltsi näitusel sai esimese auhinna pulli Kain eest Voltveti valla Uibomaa talu peremees Mart Parrol (Vabaduse Risti 2. ja 3. järgu kavaler).

5. juuni hommikul kell 7 äratas alevirahva tuletörje tornist kostev puhkpillimuusika. Oli saabunud päev, mil

avatakse ausammas I maailmasõjas ja sellele järgnevatel sündmustel langenud Saarde sõjameestele. Sõdade keerises jättis oma elu Saarde kihelkonnast 61 meest (neist 13 I maailmasõjas). Ausamba pidulik avamine toimus kell 12. Samba kujundas skulptor A. Starkopf ja valmistas kujur Pärn. Ehitus maksis 4 000 krooni, 1 000 krooni läks väljaku kaunistamiseks ja ümbruse korraldamiseks. Kell 14 algas tuletörje seltsi aias suur rahvapidu. Einelaudades müüdi karastavaid jooke, veini ja õlut, Talutare pakuti rahvuslikke roogi ja kapakalja, avatud oli simmanituba. Kell 17 oli tuletörje seltsi saalis pidulik einek, kus meestele maksis sissepääs 2 krooni ja naistele 1 kroon. Õhtul oli aias ilutulestik. Tantsuks mängis Haridusselts Õilme sümfooniaorkester ja puhkpilliorkester. Pidu kestis kella neljani öösel.

Jaaniapäeval toimus Suveaia aiapidu koos võrkpalli- ja

kergejõustiku võistlustega. Oskar Juhanson viskas oda 46,38 m ja Alfrid Sitska tõukas kuuli 12,02 m.

9. juulil toimus Saarde kirikus leer 49 leerilapsel.

18. juulil tegi Kilingi-Nõmme alevi ringkäigu kohalik tervishoiu ja puhkuste komisjon ning koostas 7 protokollid.

Augusti keskel kimbutasid Kilingi-Nõmme tugevad rajutuled. Nende tagajärjel murdus vana kask luteri ja apostliku õigeusu kiriku vahel.

Kased istutati sinna 12. märtsil 1820. a. "ihuliku priiuse" päeva mälestuseks.

Toimus Kaitseliidu spordivõistlus, kus oli osavõtjaid Vändrast, Hallistest, Audrust, Torist, Häademeestelt, Karksi ja Pärnu-Jaagupist.

Müügile tulid nisu ja rukis 1932.a. saagist. Nisu hind oli 15-21 senti ja rukkil 10-12 senti kilo eest.

Alevivolikogu istungil määrati kindlaks trahterimaks ja valiti õpetaja alevi II algkooli. Kohasooivijad oli 15. Häälteenamusega valiti õpetajaks Olga Vanatoo, kes varem õpetas Kalita algkoolis. Saardes oli kokku 16 algkooli 79 klassi, 1329 õpilase ja 40 õpetajaga.

6. augustil peeti Saarde kirikus jumalateenistus Pärnumaa Kaitseliidu Maleva 8. aastapäeva auks.

Alevi maade rendirahaks määrati nii 1933. a. kui ka edaspidiste aastate eest 4% maa ostuhinnast.

11. septembril oli Kilingi-Nõmmes sügislaad, kus külastajaid umbes 5000-6000 inimest. Saarde Põllumeeste Selts ostis kokku kogu laadale toodud või (üle 2800 kg), makses 80 senti kilo eest. Seda selleks, et Pärnu kokkustjad ei saaks võid 50 senti kg ära osta ja siis spekuleerida. 1933. a. oli Saarde Põllumeeste Seltsile või kokkuostu rekordaast, kui osteti kokku ja saadeti Tallinna turule võid 10 003 krooni eest. Eriti heas hinnas olid laadal ka kariloomad. Esmakordne oli Kilingi-Nõmme laadade ajaloos ka see, et laada lõppedes oli tühjaks joodud alevi viinakauplus. Läbimüük oli ca 2000 pudelit. Laada-päeval lootis kohalik rajooni konstaabel "sisse õnnistada" ka oma uue kumminuia, kuid ei esinenud juhust, mida oleks pidanud liikvideerima kumminui, ja nii jäigi proov olemata.

Jääb pooleli

OLEV PAUKSON

Kilingi-Nõmme arhitektuuripärandi analüüs Ettepanekud mälestisteks ja miljöoladeks

Töenäoliselt esimest korda võime lugeda Leele Välja poolt Muinsuskaitseametilt tellimisel koostatud Kilingi-Nõmme tagasihoidliku arhitektuuri kirjeldust ja analüüsi. (Toimetaja)

Sissejuhatus

Käesoleva töö lähteülesandeks oli Kilingi-Nõmme linna ajalooliste ja arhitektuurivaatuste määramine, mis on osa Pärnu maakonna mälestiste nimekirja korrastamisest. Olukorras, kus terves linnas on vaid üks riikliku kaitse all olev kultuurimälestis (printsimaja, mälestise reg nr 16649) vastukaaluks näiteks Sindi linna enam kui 200-le mälestisele sundis kriitilise pilguga üle vaatama kogu Kilingi-Nõmme hoonestuse, vaagides seda nii arhitektuuriajaloo kui kohaliku ajaloo kontekstis. Kuigi mälestiste puudumine ühes linnakeses ei ole kindlasti põhjuseks nende arvu suurendamiseks. Küll aga on see küllaldaseks ajendiks, et hoolikamalt üle vaadata piirkonna arhitektuuripärand. Kuivõrd mälestiste nimekirjade täiendamine on paljuski toimunud küllaltki stiihiliselt, on piirkondi, mida ei ole sellest vaatevinklist varem analüüsitud. Kilingi-Nõmme on vaid üks neist paljudest.

Kilingi-Nõmme arhitektuurse pärandi üldiseloostus

Kilingi-Nõmme oma võluva

väikelinna miljöoga sisaldab tegelikult terve tüüpilise Eesti väikelinna arenguloo ja selle kajastumise arhitektuurses üldpildis. Analüüsidest ajaloo-sündmuse koos säilinud hoonestusega, võib eristada mitmeid etappe ja hoonetüüpe.

I Maailmasõjaeelne aeg

Tänaeni on sellest ajast säilinud küllalt märkimisväärsel hulgal hooned. Aleviku tuumik kujunes sarnaselt paljudele teistele transiitmaanteede äärde kujunenud asulatele (Mustla, Abja-Paluoja, Karksi-Nuia jne) piki peamist läbivat teed, mida hakati kutsuma Pärnu tänavaks. Turuplatsi kõrvalt alguse saav Kiriku tänav, mis viis Saarde kiriku juurde, kujunes teiseks peamiseks äritänavaks (hävis aga tervikuna II maailmasõjas ja pakub täna hoopis stiilipuhast keskkonda 1950. aastate individuaalelamutest). Pärnu tänav äärde ehitati pisut suuremaid ja parema kvaliteediga hooned. Valdava osa hoonestusest moodustavad aga väikesed, 50-70 m² suuruse ehitusaluse pinnaga 2-3 toalised hooned, mis olid ilmselt eluasemeks arvukate ettevõtete töolistele ja teenistujatele. Leidub ka üksikuid paarismaju (nt Järve 2).

Levinuim on suhteliselt väike, viilkatusega puitelamu, kus üldjuhul katusekorrus väljaehitatamata. Tagasihoidlik hoonetüüp levis eelkõige pea-

Nn lihtrahva elamu I MS eelsest ajast Pärnu tänavalt.

tänavast kaugemale jäävatel tänavatel, aga ka Pärnu tänaval, linnakese keskosast kaugemale jäävates osades.

Nn lihtrahva elamu I MS eelsest ajast Pärnu tänavalt. Hoone ehitusalune pind on sageli küllalt väike – 50-70 m². Madala sokliga elamu on reeglina kaetud rõhtlaudisega (hilisematel hoonetel on hoone otsa jääv viiluvälisäge li püstlaudisega), üldjuhul on hoone sisepääs viidud taha õupoolsele küljele. Nii hooned

ise kui nende detailikäsitus on rõhutatult lihtsad ja otstarbekohased.

Tegemist on läbini vernakulaarse hoonetüübiga, mille välisilme on seotud ühelt poolt tagasihoidlike majanduslike võimalustega, aga annab selgelt märku ka kohalike ehitusmeistrite käekirjast. Enamik hooned on paigutatud uksega hoovi/aia poole, tänavapoolses küljes on vaid 2-3 aknaga fassaad. Silma torkab ka, et reeglina puuduvad hoonetel veran-

dad või isegi avatud eeskojad, mis omelt olid ajastu väikeelamutele iseloomulikud nii maal kui linnas. Katusealune on kasutusel külma pööninguna, sinna viib maja otsaviilul paiknev laudadest luuk. Välisilme järgi otsustades võib rääkida isegi tüüpprojektidest. Tegemist on Kilingi-Nõmmele väga iseloomuliku hoonetüübiga, mille massiline säilimine veel 21. sajandil on Euroopa kontekstis küllalt unikaalne.

Järve 2 paarismaja.

Pärnu 17.

Pärnu 63.

Laada 6.

Kantsi 1.

Järve 9.

Kuhu minna meie linnas

18.08. kell 20.00 Suveaias
THE TUBERKULOITED ja teised.
Pääse 50.-

19.08. Maakonna MEMME-TAADI PÄEV.

23-25.08. klubis Pärnumaa lahtised meistrivõistlused males.

18. augustil kell 13.00
Tihemetsa spordikompleksi juures

TIHEMETSJA KÜLAPÄEV

Kavas on:

- Laste esinemine
- Line-tantsijad Kilingi-Nõmme
- Kapell Lustiline
- Tihemetsa ajaloo tutvustamine sõnas ja pildis (Erna Gross ja Olev Paukson)
- Kohalike juurtega väliseestlase Kaarel Kallaku raamatu "Valle aeg" ainetel koostatud näidend
  - Salme Grossi lapitekinäitus
- Voldemar Randmaa makettide näitus
- Käsitööde ja meenete müük
- Spordimängud
  - Ühine lõunasupp
  - Töötab puhvet
  - Tantsuks mängib Ahto Juhkam

Soodsalt müüa maja Kilingi-Nõmme linnas,
kinnistu 1916 m², 185 000 kr.
Katrin, tel 505 0506, PMC Kinnisvara.

Tänavakorvpall

22. juulil toimus Kilingi-Nõmme Linnapäevade raames juba kolmas MRF ehk Marko Riis Fanclub tänavakorvpalli turniir.

Võistlustele registreerus 14 võistkonda, kes alustasid turniiri neljas alagrupis. Peale veerandfinaale ja vahegruppe jäid medalitele võistleva 4 võistkonda, kes selgitasid paremusjärjestuse järgmiselt:

1. koht – "KAMP" koosseisus Meelis Rannamaa, Martin Krapp, Indrek-Jörgen Attim, Mario Polusk.
2. koht – "MRF" koosseisus Marko Riis, Ott Villu, Paavo Ruzits, Arko Kask.
3. koht – "Ei, Emotsioon" koosseisus Mirko Kiison, Erik Luts, Risto Hiob.

Pealtpanekuvõistluse põnevas finaalis edastas Villu aka Shareef 1-punktilise vahega Marko Riisi ennast. Auhinnaks majutuspakett Spa- ja konverentsikeskusele STRAND Pärnus.

Viskevõistluse finaalis edastas teisi Mario Luik. Mängude vaheajal hullutas rahvast võrratute tehnikaelementidega THD aka The Higgest Dribble, kes paaris Villu aka Shareefiga pidasid maha korraliku 2:2 lahingu MRF-i poegade Paavo aka Ruza ja Ottorius aka Big-O vastu.

Muusikaline hip-hop vahepala tuli RLV Massive'lt Rakverest. Stupid F ja Hash esitasid 4 suurepäraselt pala oma repertuaarist. PS! meestel väljas ka uus plaat!!

Parimatele auhinnad Sakult, PULSiilt, Wendrellt, And 1-ilt, MRF-ilt.

Lisaks tänavad korraldajad Erli Aasametsa ja Saarde Hariduselu Sihtasutust, Saarde Vallavalitsust, Primawash, Mets & Pöld, Hevo Tehnikat, Kilingi Villat.

Sääreväristajate võistlusprotokoll

1. koht - Toomas Närep
2. koht - Raul Tiit
3. koht - Kristjan Kanarbik
4. koht - Kalle Song
5. koht - Arvo Pulk
6. koht - Tõnu Alunurm

Rula (nooremad) paremusjärjestus:

1. Marko Padernik
2. Oliver Rull
3. Jan Osipov

Rula (vanemad) paremusjärjestus:

1. Aivar Aedmaa
2. Henri Piit
3. Eivo Kii

Parim trikk:

Marko Padernik.

Bmx (spetsiaalsed jalgrattad)

1. Rasmus Paimre.
2. Hendrik Hanso
3. Risto Kütt

SPORDIKLUBI "KILINGI" kutsub kõiki soovijaid osalema

5. augustil V KILINGI TRIATLONIL ja 25. augustil V KILINGI MITMEVÕISTLUSEL

Kahe võistluspäeva tulemusena selgub SK "Kilingi" 2007. aasta parim nais- ja meesatleet. Vanuseklasside parimad võidavad aasta atleedi tiitli. Rändauhinna graveeritakse tema nimi. Kõigile osavõtjatele antakse SK "Kilingi" diplomid koos tulemuste ja paremusjärjestusega, et need järgnevatel aastatel võrdluseks seada.

V KILINGI TRIATLON

Võistluse algus:
5.08.07 kell 12.00
Sillaotsa järvel.

Distantsid:

- 0,4 km ujumist
- 14,1 km jalgratast (kiiver on kohustuslik)
- 3,6 km jooksu

SK Kilingi Triatlon 2007 osavõtjate registreerimine võistluspäeval kl 10.30-11.30 Sillaotsa järve ääres. Alla 18-aastastele osalemiseks on vajalik lapsevanema kirjalik nõusolek.

Vanuseklassid:

- 40a. ja vanemad
- 18a. kuni 39a.
- 15a. kuni 17a.
- 12a. kuni 14a

Info:

tel. 5664 3114 (Toivo Tallo),
5559 9269 (Sven Koovit)

V KILINGI MITMEVÕISTLUS 2007

Võistluse algus:
25. augustil 2007, kell 9.30 Kilingi-Nõmme staadionil.

Võistluse kava:

Naised: kõrgus, kuul, 200m, kaugus, oda, 800 m
Mehed: 100 m, kaugus, kuul, kõrgus, 400 m, ketas, oda 1500 m
Vanuseklassid: 40a. ja vanemad 18a. kuni 39a.
15a. kuni 17a. 12a. kuni 14a.

Eelregistreerimine aadressil: toivo.tallo@mail.ee (registreerimiseks: nimi, täpne sünniaeg, kontaktandmed).
Info telefonidel: 5664 3114 (Toivo Tallo), 5559 9269 (Sven Koovit).

Mandaat: 25. augustil kell 9,00-9,30 võistluspaigas.

Punktiarvestus: esimene – 12 p teine – 10 p
kolmas – 8 p neljas – 7 p
viies – 6 p kuues – 5 p
seitsmes – 4 p kaheksas – 3 p
üheksas – 2 p kümnes – 1 p

Triatlonis (5. aug 2007) ja mitmevõistluses (25. aug 2007) saavutatud punktid liidetakse ja selgub iga vanuseklassi SK Kilingi 2007. aasta atleet. Atleedi tiitli võitmiseks peab osalema mõlemal võistlusel.

Autasustamine: Iga triatlonistile ja mitmevõistlejale on diplom koos üksikalade tulemustega. Vanuseklasside parimaid autasustatakse SK Kilingi eriauhindadega (Ivo Vaher Vahtra kivist karikad). SK Kilingi 2007 atleedi tiitli saavutanud võistleja saab rändauhinna, millele on graveeritud tema nimi.

"Vanaturu Äri" ostab ja võtab müügile

hõbedast lauanoõusid, hõbedast nuge-kahvleid-lusikaid, kuld- ja hõbemünte, vanu postkaarte ja fotosid (enne 1950. a.), vanu nõusid (Kuznetsov, Willeroy, Meissen, Arabia, Langebron, Melesk), ordeneid, medaleid, vanu koolimärke (KN keskkool, Tihemetsa Metsakool-Tehnikum, „Partsi“ kool).

Turuplats 1
Telefon 449 2104

Oleme avatud
E-I. 10.00-14.00

Lugupidamisega OÜ VANATURU

Saarde Sõnumid

REKLAAMIHINNAD

Reklaampind: 2 kr cm².

Hinnale lisandub 10% kujundustasut.

Kordusreklamile 10% hinnasoodustust.

Reklaam esiküljel: hinnalisa 100%.

Lisateenused:

reklaamfoto – pinna maksumus + 50%,
reklaamtekst – pinna maksumus + 150 kr masinakirjalehekülj

Hinnad mitmendikes:

1/128	31 x 20,5	mm	17.20
1/64	31 x 44	mm	33.40
1/32	64,5 x 44	mm	67.20
1/16	64,5 x 91,5	mm	134.30
1/8	132 x 91,5	mm	268.65
1/4	132 x 186	mm	537.30
1/2	264 x 186	mm	1074.65
1/1	264 x 375	mm	2144.00

Hinnad antud ilma kujundustasuta.

Reklaame ja kuulutusi võetakse vastu
Saarde vallavalitsuses E-R kell 8.00-16.30
Info tel. 449 0134, 5645 5426

Saarde Sõnumid

Väljaandja: Saarde Vallavalitsus

Tel. 449 0135 www.saarde.ee

Toimetaja: Kalle Kiipus
tel: 5691 5098
449 2509

e-post: kalle@livonia.ee

Korrektor: Virve Martoja

Kulutuste vastuvõtt:
Saarde vallavalitsus, E-R 8-16.30

Kujundus ja trükk: Hansaprint
tel: 443 3309

www.hansaprint.ee